

- לאחר שאמר 'ברוך אתה ה' – יש אומרים שיאמר 'למדני חקיך' ויחזור לראש הברכה. ויש חולקים וסוברים שדינו כסיים הברכה. ע' משנ"ב שם]. והגר"א פסק כהרמב"ם שגם כשזכר עד שלא סיים הברכה – חוזר לראש התפילה.
- אמר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' ונוכר תוך כדי דיבור – אין מועיל שיאמר מיד 'טל' אלא חוזר לראש, כלומר ל'אתה גבור' (כן פסקו בשו"ת אור לציון ח"ב ז, כט (מו, כו) ובשו"ת שבט הלוי ח"ו טז [אלא שמשמע ממשטות דבריו שחוזר לראש התפילה. וצ"ב]. ונראה שאם חזר לירב להושיע' מועילה החזרה).
- ח. יש מצדדים לומר שאם הזכיר בימות החמה גשם וגם הזכיר טל – אין מחזירים אותו (עפ"י רמב"ן ור"ן בפירוש הירושלמי), אבל שאר פוסקים חולקים (רמב"ם רא"ש, ב"י ורמ"א קיד, ד).
- ט. ספק אם הזכיר אם לאו (לא גשם ולא טל); עד שלשים יום חזקה מה שהוא רגיל הוא אומר, הלכך מחזירים אותו מספק כל שלשים (תוס'). יש אומרים שדין זה חידוש ואין לך בו אלא חידושו הלכך אם מצטרף צד נוסף לתלות שהזכיר – אינו חוזר (עפ"י ערוך השלחן). ומובא בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שהמתפלל כל תפילתו מתוך הסידור ואינו זוכר אם הזכיר אם לאו – אינו חוזר, שיש יותר לתלות שאמר כראוי (מובא בידיעון הליכות שדה גליון 115 מהגרמ"מ קארפ שליט"א, עע"ש. וראה בקובץ מוריה תמוז תשנ"ט (עמ' סט) מהגר"ח פ' שיינברג שליט"א שמסתבר שכל אדם צריך לילך לפי מה שמכיר את טבעו ותכונת הרגלו).
- י. התוס' כתבו שש"צ שטעה בהזכרה או בשאלה – אין מחזירים אותו. ואולם שאר פוסקים חולקים על כך (ע' או"ח כ"ו, ג. וע"ע שפת אמת ומאור ישראל). דיני טעות בשאלת גשמים – בברכות כט.

דפים ד – ה

- ד. א. מאימתי ועד מתי שואלים את הגשמים?
 ב. שמיני עצרת בחו"ל, שעושים אותו שני ימים טובים – מה דינם לענין הזכרת גשמים?
- א. מאימתי שואלים את הגשמים [בארץ ישראל] – שנינו במשנתנו: סמוך לגשמים. ופירשו בגמרא שאפילו רבי אליעזר שאומר מזכירים ביום טוב ראשון מודה בשאלה שאינה אלא לאחר החג, שאז הוא זמן גשמים ולא קודם לכן. ולהלן בברייתא נחלקו תנאים אם בשלשה במרחשון מתחילים לשאול או בשבעה בו (רבן גמליאל). וכן פסק רבי אלעזר. ואילו רבי יוחנן פסק משמתחיל להזכיר מתחיל לשאול, כלומר מיד לאחר החג. ופירשו דבריו (לשון אחרונה) שזהו רק לבני ארץ ישראל וכשאינן בית המקדש קיים, אבל בבבל שהפירות מונחים עדיין בשדה לייבוש, וכן בארץ ישראל בזמן המקדש שעולי רגלים צריכים לילך לבתיהם – שואלים רק בשבעה במרחשון. (כן הוא לפירוש התוס' ועוד, אבל לפרש"י בכל מקום אין מתחילים לשאול אלא בשבעה במרחשון).
- א. בגמרא להלן (ו). משמע לכאורה שיש דעת תנאים שמתחילים לשאול ב"ז במרחשון, שהוא זמן רביעה ראשונה לדעה זו (ערש"י שם; בהגר"א רכ סקכ"ג; חזו"א יח, ט; חדושים ובאורים שם).
- ב. להלכה נקטו הפוסקים כסוגיא דלהלן (י – שהיא עיקר מקומה) שבארץ ישראל מתחילים לשאול בליל שבעה במרחשון, ובחו"ל ששים יום אחר תקופת תשרי (ע' או"ח קיז, א ובהגר"א).
- ג. שאל גשם בתפילה לאחר החג קודם שבעה במרחשון – אינו חוזר (עפ"י מחזיק ברכה ותהלה לדוד קיי; הליכות שלמה ח"א ה, יח).
- פרטים נוספים בשאלת גשמים בחוצה לארץ – ע' להלן י.

עד אימתי שואלים את הגשמים – רבי יהודה אומר: עד שיעבור הפסח. רבי מאיר אומר: עד שיצא ניסן. לדברי עולא, וכמותו הסיקו בגמרא, לפי תנא המתניתין בשיטת רבי יהודה מפסיקים לשאול כבר ביום טוב ראשון של פסח. [ורבה רצה לפרש שלרבי יהודה מפסיק לשאול במנחה של ערב הפסח. אבל אביי דחה זאת, שאין מקום להמשיך להזכיר לאחר שהפסיקו לשאול].

ב. לדברי רבי יהודה שמתחילים להזכיר במוסף של יום טוב האחרון של חג, בחו"ל מזכירים במוסף של יום שמיני עצרת ('שמיני-ספק-שביעי'). והסיק רבא, כיון שהתחיל להזכיר שוב אינו פוסק [ואף רב חזר ופסק כן]. ושמואל אמר מזכיר במוסף ובמנחה [כי אחר שעשאו קודש להחשיבו כשמיני, שוב אי אפשר לעשותו חול כשביעי] ופוסק מלהזכיר בערבית ושחרית, ושוב חוזר ומתחיל במוספים שלמחר. והסיק הלכה כדעה ראשונה שכיון שהתחיל שוב אינו פוסק.

השפת-אמת צדד שאם שכח בערבית להזכיר גשם וטל, שמא אין צריך לחזור, כי מן הדין אין להזכיר רק משום שהתחיל שוב אינו פוסק, הלכך י"ל שבדיעבד אינו מעכב.

דף ו

ה. א. מהם זמניהם תכונותיהם ומקור שמם של היורה והמלקוש?

ב. מהם זמני רביעה ומאי נפקא מינה?

ג. אלו גשמים יפים הם ואין בהם משום קללת ועצר את השמים ואלו אינם יפים?

ד. מאימתי מברכים על הגשמים? מה מברכים?

א. היורה יורד בעתו במרחשון והמלקוש בניסן.

'יורה' – שמורה לבריות להטיח גגותיהן ולהכניס את פירותיהם ולעשות כל צרכיהם. דבר אחר: שמורה את הארץ ומשקה עד תהום... דבר אחר: שיורד בנחת ואינו יורד בועף – זהו היורה היורד לברכה.

'מלקוש' – אמר רב נהילאי בר אידי אמר שמואל: דבר שמל קשיותיהן של ישראל (שכשאינו יורד חוזרים ישראל בתשובה ומתענים ועושים צדקות). דבי רבי ישמעאל תנא: דבר שממלא תבואה בקשיה. במתניתא תנא, דבר שיורד על המלילות ועל הקשין (- על השיבולת עם הקנה).

ב. איזו היא רביעה (= עונת גשמים, על שם שרובעת את הקרקע) ראשונה; הבכירה – בשלשה במרחשון, בינונית – בשבעה בו, אפילה – בשבעה עשר בו. דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: בשבעה, בי"ז ובכ"ג. רבי יוסי אומר: בי"ז, בכ"ג ובראש חדש כסלו. אמר רב חסדא: הלכה כרבי יוסי.

א. כן פסק הרמב"ם, כרבי יוסי. ואילו רש"י הביא גרסה אחרת: הלכה כרבי יהודה. וכן נקטו הרא"ש והטור.

ב. אותם שלשה זמנים, זמני רביעה ראשונה הם, כשהיא מקדימה או מאחרת. ומשמע בגמרא שאותם הפרשי זמן שבין הזמנים הללו, קיימים גם בין רביעה לרביעה (עפ"י חדושים ובאורים).

וכן הביא מפיה"מ לרמב"ם פאה ח, א.

גשמים שירדו ברציפות, מונים להם מספר רביעות לפי תקופות הזמן האמורות, הלכך לרבי יוסי אם ירדו ברציפות יותר משבעה ימים – הרי כאן שתי רביעות. כן אמר רשב"ג.